

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Het present van Staat : de gouden ketens, kettingen en medailles verleend door de Staten-Generaal, 1588-1795

Sanders, G.P.

Citation

Sanders, G. P. (2013, March 21). *Het present van Staat : de gouden ketens, kettingen en medailles verleend door de Staten-Generaal, 1588-1795*. Verloren, Hilversum. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/20649>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/20649>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/20649> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Sanders, George

Title: Het present van Staat : de gouden ketens, kettingen en medailles verleend door de Staten-Generaal, 1588-1795

Issue Date: 2013-03-21

Het present van Staat

Voor Isabella en voor Sarah

Het present van Staat

*De gouden ketens, kettingen en medailles
verleend door de Staten-Generaal, 1588-1795*

door

GEORGE SANDERS

Hilversum
Verloren
2013

Deze uitgave werd mogelijk gemaakt dankzij financiële bijdragen van:
Dr. A.J. Bemolt van Loghum Slaterusfonds
Koninklijke Vereniging van Leden der Nederlandse Ridderorden
Munthandel Verschoor
Nationaal Museum Paleis het Loo
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Afbeeldingen op het omslag: Voorplat: Willem V reikt de beloningen uit aan de helden van Doggersbank (detail, zie p. 321); rechtsboven: triomfpenning op de inname van Breda (zie p. 342); linksonder: beloningspenning van de Staten-Generaal, 1660-1693 (zie p. 393). Achterplat: Walpole beker (detail, zie p. 260); rechts: beloningspenning van de Staten-Generaal, 1660-1693 (zie p. 393), triomfpenning op de Synode van Dordrecht (zie p. 363), triomfpenning op het ontzet van Leiden (zie p. 331).

ISBN 978-90-8704-348-3
Tevens verschenen als proefschrift aan de Universiteit Leiden.

© 2013 George Sanders & Uitgeverij Verloren BV
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum

Omslagontwerp: Robert Koopman, Hilversum
Opmaak: Rombus, Hilversum
Druk: Wilco, Amersfoort
Bindwerk: Van Waarden, Zaandam

No part of this publication may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

WOORD VOORAF	11
INLEIDING	13
Onderwerp en vraagstelling	13
Tijdsbestek	14
Gebruikte terminologie	16
Bronnen	18
<i>Realia</i>	18
<i>Archivalia</i>	19
<i>Historiografie</i>	23
Opzet van het boek	24
I DE INSTITUTIONELE EN INTERNATIONALE CONTEXT	25
De institutionele context	26
Inleiding	26
De institutionele ontwikkeling van de Republiek der Verenigde Nederlanden	27
Instelling en verlening van vereringen	32
<i>De gewestelijke Staten</i>	33
<i>De Raad van State</i>	37
<i>De admiraliteiten</i>	43
<i>De handelscompagnieën</i>	61
<i>De prinsen uit het Huis Oranje-Nassau</i>	69
Concurrentie en samenwerking	75
De internationale context	79
Ridderlijke orden en verheffingen in de adelstand	79
Het present voor de vertrekkende gezant	85
Het vorstelijke present voor bijzondere gelegenheden	95
Presenten voor verdienste	98
Conclusie	101

II DE PROCEDURES: HET 'BELONINGSSTELSEL' VAN DE STATEN-GENERAAL	
IN WERKING	105
Verlening	106
Het present van de Republiek	106
Staten-Generaal en gewestelijke statenvergaderingen	112
Retroacta, lijsten met precedenten en compendia	114
Waarde van het present	124
Vervaardiging en levering	126
Vervaardiging in Den Haag en Dordrecht, tot 1637	129
Gegoten penningen, vervaardigd in Den Haag, 1637-1693	131
Geslagen penningen, vervaardigd in Den Haag, 1693-1704	133
's Lands Medaillepers in de Kloosterkerk te Den Haag, 1704-1795	136
Goudsmid van Haar Hoog Mogenden	143
Het essaai	147
Goudgehalte en essaai	147
Het essaai in de zeventiende eeuw	149
De resolutie van 1711	152
Kettingen van werkgoud en medailles van fijngoud	164
Presentatie en declaratie	166
Afrekening en betaling	171
Afrekening	171
Generale petitie, staat van oorlog en quotenstelsel	171
De kosten van het diplomatieke verkeer: 'gedeputeerden buiten de provincien' en 'defroyementen'	174
Defecten en buitengewone petitie's	182
Het financiële bestel van het gewest Holland	189
Betaling	193
Overhandiging	205
Conclusie	209
III DE PERSONEN	214
De gedecoreerden	215
Het totale aantal gedecoreerden	215
Verschillende categorieën gedecoreerden	222
Het diplomatieke present	225
<i>De verschillende soorten gezanten</i>	227
<i>Het 'ordinaris afscheidspresent'</i>	228
<i>Vereringen aan gezanten vanwege het sluiten van traktaten</i>	231
<i>Vereringen aan secretarissen, tolken en andere leden van de suite van de gezant: afscheidspresent en verering in verband met een gesloten verdrag</i>	233

<i>De herkomst van de gezanten</i>	239
Vereringen aan personen die belangrijke berichten overbrengen	243
Vereringen vanwege verdienste	246
Overige vereringen	249
Ketens, kettingen of medailles	254
De waardering voor het geschenk	259
Opmerkelijke verleningen	262
Het Twaalfjarig Bestand, 1609	262
<i>De geschenken van Filips III en de aartshertogen aan de Staatse onderhandelaars</i>	265
<i>De geschenken van de Staten-Generaal aan de onderhandelaars van de aartshertogen</i>	271
<i>De geschenken van de Staten-Generaal aan de Franse en Engelse mediateurs</i>	277
<i>De geschenken van de Staten-Generaal aan de vertegenwoordigers van buitenlandse vorsten</i>	281
<i>Het totaal van de vereringen</i>	283
De Vrede van Rijswijk, 1697	285
Willem Vleertman, commissaris der approches	294
De 'helden van Doggersbank'	305
<i>De slag bij Doggersbank</i>	305
<i>De dank van de stadhouder</i>	306
<i>Beloningen van de Staten-Generaal</i>	308
<i>De uitreiking op het Stadhoudelijk Hof in Den Haag</i>	318
Conclusie	320
 IV DE PRESENTEN: MEDAILLES EN KETTINGEN	323
Triomfpenningen, 1588-1628	323
Inleiding	323
Triomfpenningen, waarvan de Staten-Generaal afslagen bestelden	328
<i>Het ontzet van Leiden in 1574</i>	328
<i>Het vergaan van de Spaanse Armada in 1588</i>	333
<i>De inname van Geertruidenberg in 1593</i>	336
<i>Het vergaan van de Spaanse vloot en het sluiten van het Drie-voudig Verbond in 1596</i>	337
<i>Het sluiten van het Twaalfjarig Bestand en de verdragen met Engeland en Frankrijk in 1609</i>	338
Triomfpenningen, geslagen op last van de Staten-Generaal	339
<i>De inname van Breda in 1590</i>	340
<i>Het ontzet van Coevorden en de reductie van Groningen in 1594</i>	341
<i>De overwinningen behaald in het jaar 1597</i>	346

<i>De inname van het fort Sint-Andries en de slag bij Nieuwpoort in 1600</i>	348
<i>De overwinningen te land en te water in 1602</i>	352
<i>De verovering van Sluis en andere vestingen in Staats Vlaanderen in 1604</i>	354
<i>Penningen besteld in 1609</i>	357
<i>De verovering van Gulik in 1610</i>	358
<i>De ratificatie van het verbond met de Hanze en de teruggave van de pandsteden in 1616</i>	359
<i>De synode van Dordrecht in 1619</i>	361
<i>De ratificatie van het verbond tussen de Republiek en Venetië in 1620</i>	366
<i>De verovering van de zilvervloot in 1629</i>	369
Geschenken voor gedeputeerden en gezanten	372
Triomfpenningen na 1628	376
De beloningspenning van de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Nederlanden, 1628-1795	380
Het eerste model, 1628-1660	380
<i>De triomfpenning van Laurens van Teylingen, 1628-1637</i>	380
<i>De gietpenning van Johannes van der Maa, 1654-1660</i>	387
Het tweede model: de gegoten penning uit de jaren 1660-1693	388
Het tweede model: de geslagen penningen uit de jaren 1693-1747	403
<i>De stempels van 1693</i>	406
<i>De stempels van 1703-1704</i>	408
<i>De stempels van 1710</i>	410
<i>Nieuwe stempels in 1739 en 1740</i>	413
Het derde model: de geslagen penningen uit de jaren 1747-1795	417
Goud en zilver	422
De Bataafse Republiek, 1796-1806	423
De keten van 1797	424
Ketens van Willem Koning en Zonen	427
Epiloog	429
Conclusie	431
CONCLUSIE EN SLOTBESCHOUWING	433
Inleiding	433
De vereringen van de Staten-Generaal	433
Ridderlijke orden en orden van verdiensten	436
Orden van verdiensten in Nederland	438
<i>De Militaire Willems-Orde</i>	438
<i>De Orde van de Nederlandse Leeuw</i>	439

<i>Een Luxemburgs intermezzo: de Orde van de Eikenkroon</i>	440
<i>De Orde van Oranje-Nassau</i>	440
<i>Kenmerken van de Nederlandse orden van verdiensten</i>	441
De vereringen van de Republiek der Verenigde Nederlanden versus de orden van verdiensten van het Koninkrijk der Nederlanden	444
Decoratiestelsel of systeem van vereringen?	446
BIJLAGEN	
I Chronologisch overzicht van vereringen van ketens, kettingen en medailles door de Staten-Generaal, 1588-1795	448
II Transcripties van de belangrijkste bronnen, betrekking hebbend op de vervaardiging van triomf- en beloningspenningen, het snijden van stempels en het essaai van de gouden presenten	530
III Biografische gegevens van medailleurs, stempelsnijders, goudsmeden en andere personen, betrokken bij de vervaardiging en levering van kettingen en medailles	598
IV Betalingen op de post van de defroyementen	614
A. 1600-1631	614
B. 1671-1678	616
C. 1688-1719	616
D. 1727-1796	618
SUMMARY	622
LIJST VAN GEBRUIKTE TERMEN	632
LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN	634
LIJST VAN GERAADPLEEGDE WERKEN	637
I Archivalia	637
II Gepubliceerde bronnen	651
III Secundaire literatuur	652
IV Lijst van stukken in openbare collecties en op veilingen	660
REGISTER	663
OVER DE AUTEUR	682

Woord vooraf

In 1996 verwierf de Stichting tot Instandhouding van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden een exemplaar van de beloningspenning van de Staten-Generaal. Het bleek te gaan om een gegoten exemplaar in goud uit de tweede helft van de zeventiende eeuw, afkomstig uit de familie van de Britse diplomaat Sir William Temple. Tot dan toe kende ik de beloningspenning van de Staten-Generaal uitsluitend in zilver, als geschroefde penning. De aanschaf van dit stuk vormde voor mij het begin van een zoektocht, waarvan dit boek de uitkomst is.

Een woord van dank is op zijn plaats aan mijn promotor prof.dr. Simon Groenveld, die vanaf het begin geloofde in mijn onderzoek en er enthousiast voor was. Aan de gesprekken met hem, zijn adviezen en de kanttekeningen die hij plaatste, bewaar ik de beste herinneringen. Schijnbaar moeiteloos nam hij bijeen wat voor mij op dat moment nog losse draden waren en schetste belang en context.

Heel dankbaar ben ik ook mijn paranimf, drs. Albert Scheffers. Voor zijn toegewijde hulp en steun, maar misschien nog wel meer voor zijn gulle vriendschap en gastvrijheid. Gezamenlijk fotografeerden we dagenlang in dat Nationaal Archief toen het nog Algemeen Rijksarchief heette, we bespraken onze vondsten en deelden onze bevindingen. Hij las het eerste manuscript, voordat het naar promotor en commissie ging en voorzag het van commentaar.

Hetzelfde deed Dim Verschoor van Munthandel Verschoor uit Strijen. Zijn inbreng bij de totstandkoming van dit proefschrift is even divers als opmerkelijk. Het was Munthandel Verschoor die aan de Stichting tot Instandhouding van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden in 1996 de Staten-Generaal-medaille verkocht. In verschillende opzichten was dit een eersteling: het was de eerste historische penning die de Munthandel verkocht; het was het eerste contact tussen Paleis Het Loo en Munthandel. In de daaropvolgende jaren groeide het toen gelegde contact uit tot een hechte, vriendschappelijke relatie. Uiteindelijk zou Munthandel Verschoor ook in financiële zin bijdragen aan de verschijning van dit proefschrift.

Ook mijn vrouw drs. Monic Kohlen was een van de lezers van mijn proefschrift. Maar haar bijdrage reikt veel verder dan dat. Voor haar enorme steun en toewijding ben ik haar zeer dankbaar.

Graag dank ik ook drs. Marcel van der Beek voor zijn technische aanwijzingen en drs. Jan Stuurman voor diens uitstekende vertalingen van de Latijnse citaten, die een collega uit het veld de opmerking ontlokte: ‘knappe vertaling, want onze latinist kan dit niet verbeteren’.

Tijdens het onderzoek raadpleegde ik verschillende museale verzamelingen, archieven en bibliotheken. Velen waren mij daarbij behulpzaam. Zonder anderen tekort te willen doen, wil ik twee collegae danken voor hun gewaardeerde medewerking. Het betreft drs Carolien Voigtman, voormalig conservator van het Geldmuseum te Utrecht, en Jan Pelsdonk, conservator van Teylers Museum te Haarlem.

Apeldoorn
15 september 2012